

*Андросович Л. Г.,**викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики**Національної академії Служби безпеки України**ORCID ID: 0000-0003-3315-4068*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Анотація. У статті досліджено окремі проблеми протидії організованим злочинності у фінансовій сфері. Зокрема, зазначено, що організована злочинність у фінансовій сфері та корупція загрожують національній безпеці України, негативно впливають на формування та функціонування органів державної влади, підривають довіру громадян до них та ускладнюють відносини України з іноземними державами. У суспільстві закріплюються стереотипи толерантності до корупції та пов'язаних із нею злочинів. З огляду на важливість і небезпеку цього суспільного явища наведено нормативну базу для запобігання та боротьби з організованою злочинністю.

Основним нормативним актом, який здійснює боротьбу з організованою злочинністю у фінансовій сфері, є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», котрий визначив основні напрями національної політики активної боротьби з організованою злочинністю. Він надає поняття організованої злочинності, визначає відповідні підрозділи правоохоронних органів, які беруть участь у боротьбі з нею, та їхню компетенцію.

Розкрито основні напрями боротьби з організованою злочинністю, зокрема ті, що застосовуються у фінансовій сфері: створення правової бази, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з організованою злочинністю, організації міжнародного співробітництва у цій галузі; виявлення й усунення або нейтралізацію негативних соціальних процесів і явищ, що призводять до організованої злочинності та сприяють їй; запобігання шкоди людині, суспільству, державі; запобігання організованим злочинним групам; виявлення, розслідування, припинення та попередження кримінальних правопорушень, скоєних членами організованих злочинних груп, притягнення винних до відповідальності; забезпечення відшкодування шкоди фізичним і юридичним особам, державі; запобігання встановленню корупційних відносин із державними службовцями та посадовими особами, їхній участі у злочинах; боротьбу з використанням об'єднаннями громадян і засобами масової інформації членів організованих злочинних груп у їхніх інтересах; профілактику відмивання грошей, використання суб'єктів господарювання для здійснення кримінальних правопорушень.

Запропоновано напрями удосконалення діяльності та функціонування правоохоронних органів у сфері протидії організованій злочинності у фінансовій сфері. Притримуючи увагу інформаційно-аналітичному забезпеченню протидії організованій злочинності, зокрема необхідності введення в дію єдиної комплексної інформаційної системи для всіх правоохоронних органів для підвищення ефективності їхньої роботи у галузі боротьби з організованою злочинністю у фінансовій сфері.

Ключові слова: організована злочинність у фінансовій сфері, протидія, правоохоронні органи, інформаційно-аналітичне забезпечення.

Постановка проблеми. Організована злочинність у фінансовій сфері як фактор політичної та економічної нестабільності суспільства становить пряму загрозу національній безпеці держави. Це негативне явище дедалі частіше проникає в законодавчі та державні адміністрації, правоохоронні органи та судову систему зокрема. Водночас організована злочинність розширює свої інтереси та посягає на низку ключових суспільних цінностей, таких як: життя та здоров'я, честь і гідність, цілісність і безпека людини, економічна стабільність, громадська безпека та порядок тощо. Криміногенна ситуація, яка склалася в державі, свідчить про те, що організовані злочинні формування у фінансовій сфері модернізувалися, вийшли за межі національних кордонів однієї держави та набули транскордонного і транснаціонального характеру, тож постає нагальна необхідність продовження низки послідовних організаційних та управлінських заходів, які сприятимуть встановленню національної системи боротьби з організованою злочинністю у фінансовому секторі як частини системи національної безпеки України.

Вітчизняні вчені приділили достатньо уваги проблемі боротьби з організованою злочинністю в економічній сфері. Серед них О. Бандурко, Ю. Говдьо, Є. Лук'яничков, Є. Скулиша, І. Стаценко-Сургучов та ін. Дослідженню правового регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення присвячені праці В. Глушкова, Р. Калужного, А. Марущака, В. Цимбалюка та ін., однак, незважаючи на значний внесок перерахованих науковців у теоретичне розуміння організаційно-правових основ боротьби з організованою злочинністю у фінансовому секторі України, є реальна необхідність оновлення державної політики та прийняття низки стратегічних напрямків у боротьбі держави з розвитком організованої злочинності.

Мета роботи – вивчити всі інструменти боротьби з організованою злочинністю у фінансовій сфері, а також вказати на проблеми, які потребують подальшої уваги науковців і законодавців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організована злочинність у фінансовому секторі – явище широко розповсюджене, яке прижилося у всіх сферах функціонування економіки держави та завдає величезної шкоди її розвитку. Отже, подолання цього явища стає складною проблемою, створює загрозу для розвитку держави, стабільності та безпеки суспільства та сприяє підриву демократичних інститутів і цінностей.

Зокрема, організована злочинність у фінансовій сфері та корупція загрожують національній безпеці України, нега-

тивно впливають на формування та функціонування органів державної влади, підривають довіру громадян до них та ускладнюють відносини України з іноземними державами. У суспільстві закріплюються стереотипи толерантності до корупції та пов'язаних із нею злочинів.

З огляду на важливість і небезпеку цього суспільного явища була прийнята нормативна база для запобігання та боротьби з організованою злочинністю.

Основою правового регулювання та інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби з організованою злочинністю у фінансовому секторі та корупцією є Конституція та Закони України. Ст. 3 Конституції України проголошує найвищу цінність людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки [1, ст. 3].

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» «поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності» є однією із загроз державній безпеці [1]. У цьому ж законі основні напрями державної політики у сфері державної безпеки названі таким чином: концентрація ресурсів і посилення координації діяльності українських правоохоронних, розвідувальних і контррозвідувальних служб у боротьбі з організованою злочинністю та незаконним обігом наркотиків [1].

Організована злочинність і корупція визначені законодавцями як головні перешкоди на шляху України до розвитку демократичної, сильної та незалежної держави. У цьому контексті була підготовлена Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. 287/2015, де пов'язане лише поширення корупції, її закріплення у всіх сферах державного управління до поточних загроз державній безпеці [2]. Одним із напрямів забезпечення економічної безпеки є як системне протистояння організованій економічній злочинності, так і «тінізація» економіки на основі формування переваг легальної економічної діяльності та зміцнення інституційної безпеки фінансових, податкових, митних і правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних груп і їх конфіскація [2].

16 вересня 2020 р. Кабінет Міністрів України затвердив запропоновану Міністерством внутрішніх справ Стратегію боротьби з організованою злочинністю. Документ визначає напрями боротьби з організованою злочинністю та механізми державної політики у відповідній сфері [3].

Стратегія спрямована на створення ефективної системи боротьби з організованою злочинністю. Його розробкою займалися українські спеціалісти та міжнародні партнери з орієнтацією на найкращі міжнародні практики та стандарти, однак основним нормативним актом щодо безпосереднього регулювання боротьби з організованою злочинністю у фінансовому секторі слід вважати Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [4].

Цей закон визначив основні напрями національної політики активної боротьби з організованою злочинністю. Він надає поняття організованої злочинності, визначає відповідні підрозділи правоохоронних органів, які беруть участь у боротьбі з нею, їхню компетенцію, а також основні напрями боротьби з організованою злочинністю, зокрема ті, що застосовуються у фінансовій сфері:

– створення правової бази, організаційних, матеріальних-технічних та інших умов для ефективної боротьби з орга-

нізованою злочинністю, організації міжнародного співробітництва у цій галузі;

– виявлення й усунення або нейтралізацію негативних соціальних процесів і явищ, що призводять до організованої злочинності та сприяють їй;

– запобігання шкоди людині, суспільству, державі;

– запобігання організованим злочинним групам;

– виявлення, розслідування, припинення та попередження кримінальних правопорушень, скоєних членами організованих злочинних груп, притягнення винних до відповідальності;

– забезпечення відшкодування шкоди фізичним і юридичним особам, державі;

– запобігання встановленню корупційних відносин із державними службовцями та посадовими особами, їхній участі у злочинах;

– боротьба з використанням об'єднаннями громадян і засобами масової інформації членів організованих злочинних груп у їхніх інтересах;

– профілактика відмивання грошей, використання суб'єктів господарювання для здійснення кримінальних правопорушень [4].

Також визначено коло державних органів, на яких покладено обов'язок діяти проти організованої злочинності (п. 2 ст. 5). Законодавець зазначає, що до державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать: Координаційний комітет з боротьби з корупцією та організованою злочинністю, який очолює Президент України, та спеціальні служби Служби безпеки України з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю. На наш погляд, необхідно переробити суб'єкти боротьби з організованою злочинністю, логічно покласти функцію боротьби з організованою злочинністю на один орган, який відповідає за концентрацію та координацію зусиль у цьому напрямі [4].

Зрозуміло, що основними зусиллями щодо запобігання та боротьби з організованою злочинністю є виявлення, розслідування, зупинка та запобігання злочинам і притягнення винних до відповідальності. Водночас ігноруються інші складники, які законодавець визначив пріоритетними напрямами боротьби з організованою злочинністю. Вважається доцільним переглянути низку показників, що визначають ефективність заходів щодо запобігання цим негативним суспільним явищам, з метою створення нової парадигми запобігання та попередження злочинності, а не боротьби з наслідками злочинності.

Закон визначає межі компетенції спеціальних підрозділів Служби безпеки України, визначеної Законом України «Про Службу безпеки України» [5], «Про оперативно-розшукову діяльність» [6], Кримінально-процесуальним кодексом України [7], але щодо Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [8] нічого не сказано, хоча у Стратегії національної безпеки України [9] зазначено, що для реформування Служби безпеки України необхідні зусилля контррозвідки. На наш погляд, у боротьбі з організованою злочинністю у фінансовій сфері зусилля повинні бути зосереджені на запобіганні контррозвідці проти цих явищ, а не на боротьбі з їхніми проявами. У цьому контексті слід звернути увагу на особливу роль інформаційно-аналітичної підтримки цієї діяльності.

Ст. 19 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» надає спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю право

збирати та зберігати інформацію про події та факти, що вказують на організовану злочинність, її причини й умови для осіб, причетних до організованої злочинності, для боротьби з організованою злочинністю [4].

Здійснюючи інформаційну функцію, спеціальні управління Служби безпеки України й управління Національної Поліції співпрацюють з інформаційно-довідковими управліннями Державної служби статистики України, прокуратури України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову й митну політику, банківських, фінансових та інших органів і установ, а також отримуючи від них всю інформацію про фактичні прояви організованої злочинності. Порядок збору, обробки та надання цієї інформації регулюється положеннями про ці органи й установи, відповідними законодавчими актами.

Слід зазначити, що, незважаючи на виключення Міністерства внутрішніх справ із числа органів, безпосередньо залучених до боротьби з організованою злочинністю, законодавець залишив поліцію для ведення цієї бази даних. Ми вважаємо, що було б доцільно об'єднати всі інформаційні елементи, спрямовані на боротьбу з діяльністю організованих злочинних груп, в одну інформаційну систему, надаючи координаційну роль спецпідрозділам, на які покладені ці функції.

Продовжуючи ідею створення єдиного інформаційного простору для правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю у фінансовому секторі, варто зазначити, що згідно з Доктриною інформаційної безпеки України [10] інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології відіграють провідну роль у прийнятті управлінських рішень щодо боротьби з організованою злочинністю.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного, а також із метою поліпшення системних заходів по боротьбі з організованою злочинністю у фінансовому секторі вважаємо, що необхідно вжити низку заходів.

По-перше, необхідно оновити Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», зокрема визначити чіткі повноваження спеціалізованих суб'єктів боротьби з організованою злочинністю без дублювання положень іншого законодавства, наприклад, Кримінально-процесуального кодексу, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо. Сформувати концепції спеціально-кримінологічного та індивідуального превентивного впливу на організовані злочинні групи, їхніх керівників та інших учасників. Визначити принципи державного та громадського контролю діяльності, спрямованої на боротьбу з організованою злочинністю у фінансовому секторі; встановити правові настанови щодо гарантій безпеки свідків і потерпілих у зв'язку з їхньою участю у кримінальних провадженнях щодо злочинів організованих злочинних груп, зокрема у фінансовій сфері.

По-друге, потрібно посилити спроможність правоохоронних органів, безпосередніх учасників боротьби з організованою злочинністю у фінансовому секторі, впроваджуючи системи аналізу ризиків злочинності та організованої злочинності відповідно до стандарту Європейського Союзу (ЄС), який встановлює розробку та впровадження стандартизованої методології оцінки загроз організованої злочинності, фінансові злочини та тяжкі злочини, їх використання для оцінки

реальної ситуації в цій галузі та виявлення прогалів в отриманні оперативної інформації.

По-третє, є потреба у посиленні взаємодії правоохоронних органів із державними установами, спрямованими на боротьбу з організованою злочинністю у фінансовому секторі та її впливом на політичний, управлінський та економічний аспекти суспільства та держави.

Зокрема, як уже згадувалося вище, створення єдиної комплексної інформаційної системи для всіх українських правоохоронних органів може стати основою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади загалом та органів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією зокрема. Основна роль інформаційної системи для всіх правоохоронних органів полягає у створенні інформаційного простору для правоохоронних органів, а в майбутньому – для адміністративних, контрольних-наглядових і фінансових органів, що займаються завданнями, пов'язаними з боротьбою зі злочинністю, у т. ч. вчиненими організованими злочинними угрупованнями. Повнота обліку об'єктів, склад інформації, яка надається для збору інформації про систему, повинна забезпечувати можливість його спільного формування та використання всіма зацікавленими державними органами в боротьбі зі злочинністю.

Література:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20180621#Text>.
2. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.
3. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12/ed19930630#Text>.
5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed19920325#Text>.
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed19920218#Text>.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413>.
8. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 р. № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15/ed20021226#Text>.
9. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
10. Доктрина інформаційної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>.

Androsovykh L. Current issues against organized criminal activity in the financial sphere

Summary. The article considers some problems of fight against organized crime in the financial sphere. Recognizing the importance and danger of this social phenomenon, the regulatory framework for preventing and combating organized crime is presented. The main normative act that carries out the fight against organized crime in the financial sphere, we have identified the Law of Ukraine “On organizational and legal framework for the fight against organized crime”.

The main directions of the fight against organized crime are revealed, in particular those used in the financial sphere, which include: creation of legal framework, organizational, logistical and other conditions for effective fight against organized crime, organization of international cooperation in this field; detection and elimination or neutralization of negative social processes and phenomena that lead to and contribute to organized crime; prevention of harm to man, society, state; prevention of organized criminal groups; detection, investigation, cessation and prevention of criminal offenses committed by members of organized criminal groups, bringing the perpetrators to justice; ensuring compensation for damage to individuals and legal entities, the state; prevention of establishing corrupt relations with civil servants and officials, their participation in crimes; combating the use of associations of citizens and the media by members of organized criminal groups in their interests; prevention of money laundering, use of business entities to commit criminal offenses.

The directions of improvement of activity and functioning of law enforcement bodies in the field of counteraction to organized crime in the financial sphere are offered.

Attention is paid to information and analytical support in the fight against organized crime, in particular the need to implement a single comprehensive information system for all law enforcement agencies to increase the effectiveness of their work in the fight against organized crime in the financial sector.

In particular, as we have already mentioned, the creation of a comprehensive information system for all law enforcement agencies of Ukraine can be the basis for creating a strong potential of information and analytical support for both government agencies in general and the fight against organized crime and corruption in particular. The main task of the information system for all law enforcement agencies is to create an information space for law enforcement agencies, and in the future – administrative, supervisory and financial bodies that solve problems related to the fight against crime, including those committed by organized crime groups. The completeness of the objects of accounting, the composition of the information provided for the collection of the system should ensure the possibility of its joint formation and use by all interested government agencies in order to combat crime.

Key words: organized crime, financial crime, financial crime, cybercrime, globalization, legal acts, money laundering, crime prevention.